

СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА

DOI 10.31651/2524-2660-2019-2-152-156
 ORCID 0000-0002-8459-6501

САЙКО Наталія Олександрівна,

доцент кафедри спеціальної освіти і соціальної роботи,
 Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
e-mail: natsayko@gmail.com

УДК 304.9

МОДЕЛІ ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ У ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ

На основі аналізу проблем соціалізації особистості в сільській місцевості запропоновано організацію соціальної роботи за інтеграційною моделлю, яка передбачає створення умов для успішного функціонування кожної особистості та дефіцитною, що включає форми і методи роботи з вразливими категоріями населення.

Ключові слова: соціалізація, соціальна активність, інтеграція, модель, інтеграційна модель, дефіцитна модель.

Постановка проблеми. В Україні триває реформа децентралізації, що передбачає створення територіальних громад, які б самостійно вирішували питання соціального благоустрою певної території. У свою чергу, це має сприяти активізації зусиль громадян, підвищенню рівня правової культури населення та демократизації суспільства, як зазначається у всеукраїнському проекті «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду» [1]. Вирішення зазначених завдань передбачає удосконалення організації та реалізації завдань соціальної роботи, перш за все, у сільській місцевості. Як стверджує практика, соціальне життя сільського сектору завжди вирізняється складністю соціальних і економічних умов, низьким рівнем можливостей для соціалізації особистості, тому соціальна, соціально-педагогічна робота потребує підсиленої уваги та вироблення чітких моделей її реалізації.

Проблемі ефективності організації соціальної роботи в територіальних громадах присвячено дослідження вітчизняних (О. Безпалько, В. Зайченко, О. Величко, Г. Бахоріна, Т. Петренко, Т. Семігіної, Г. Слозанської, В. Хвіст,) та зарубіжних (Р. Баркер, А. Бровський, Ч. Застров, М. Єсіан, Д. Чечак) авторів, в яких аналізуються її теоретичні та прикладні аспекти. Науковцями виділена велика кількість моделей соціальної роботи у територіальній громаді – соціологічні, психологічні, комплексні, медичні,

соціально-педагогічні тощо, які визначаються за ознакою спорідненості із суміжними соціально-гуманітарними науками [2–7]. Кожна модель має своє розгалуження на підвиди, що утворює складність для їх реалізації у практиці соціальної роботи. Тому виникла необхідність проаналізувати проблеми соціалізації особистості у сільській місцевості та відповідно намітити основні моделі реалізації соціальної роботи у територіальних громадах.

Мета статті. На основі аналізу актуальних проблем соціалізації населення у сільській місцевості, виділити основні моделі організації соціальної роботи у територіальній громаді.

Виклад основного матеріалу дослідження Для багатьох українців село є «берегом дитинства», родовідним корінням, з яким пов'язані перші роки пізнання буття, найдорожчі незабутні враження. З давніх часів культурним осередком села була школа, яка вирішувала майже усі проблеми виховання і розвитку дітей і дорослого населення. Однак, сучасність вимагає від особистості не лише певного рівня вихованості, а і успішного соціального функціонування, сформованості життєвих компетенцій, на основі яких би вона мала змогу вести активний спосіб життя, реалізувати свої мрії, прагнення, бути успішною і самодостатньою. У свою чергу, це вимагає створення відповідних умов навколишнього середовища. Аналізуючи особливості соціалізації особистості у сільській місцевості, можна визначити такі проблеми: більшість сільських жителів мають обмежений доступ до таких соціальних послуг, як освіта, охорона здоров'я, культура, соціальне забезпечення, психіатрична допомога тощо; до послуг інженерної інфраструктури – водопостачання, газифікації, санітарної очистки, електропостачання, телекомуні-

кацій; низький рівень державної соціальної допомоги або відсутність її взагалі, оскільки соціальні служби, як правило, розташовані у містах і райцентрах та й у них бракує професійно підготовлених кадрів, додається бездоріжжя, відсутність транспортних засобів; у результаті малої кількості активно діючих суспільних організацій соціальної спрямованості, підприємств, спостерігається обмеженість джерел суспільної і фінансової підтримки розвитку села; територіальна віддаленість деяких селищ скорочує можливості професійних контактів, спілкування соціальних працівників з колегами, обмежує їм доступ до нової літератури, що може викликати у соціальних працівників відчуття ізольованості і стресу та низький професійний рівень реалізації завдань соціальної роботи; у зв'язку з недостатньо розвиненою інфраструктурою сільської місцевості, відсутністю у достатній кількості культурних, дозвілєвих та інших закладів, спостерігається формування соціальної інертності, низької активності населення у відстоюванні своїх прав на поліпшення умов життя; проблема безробіття – велика кількість людей мають сезонні види роботи, що зумовлює відтік робочих рук до міст та в інші країни або появу такої категорії людей, які не бажають працювати (в основному ті, хто страждає на алкоголізм).

Перелічені проблеми мають негативний відбиток у дитячому середовищі – неповноцінне виховання, бездоглядність, виховання у неповних сім'ях. Це підтверджують результати соціальної паспортизації класів, яка проводилася у сільських школах Полтавської області.

Потрібно відмітити таку соціальну проблему сільських учнів як досить ранні спроби вживання алкоголю. За статистичними даними у сільських школах діти починають здійснювати перші спроби алкоголю починаючи з 10–11 років. Було проведено анонімне опитування дітей середніх і старших класів у загальній кількості 120 чоловік. Більшість дітей у віці 11–12 років (в основному хлопці), а 12–13 років дівчата здійснили першу спробу алкоголю. Така статистика стосується і тютюнопаління.

Проблема адиктивної поведінки, стверджує науковець Т. Бондар, гостро стоїть і в міських, і в сільських школах, особливо півний алкоголізм. За статистикою понад 90% 15–17-річної учнівсь-

кої молоді в Україні має досвід вживання алкоголю, майже 60 % підлітків кілька разів перебували в стані сп'яніння, а перша спроба вживання будь-яких алкогольних напоїв відбувається у віці 13 років або раніше [9].

Наступною проблемою учнів сільської школи можна назвати початок раннього статевого життя. Після проведення профілактичної бесіди на тему: «Венеричні захворювання та шляхи їх уникнення» було організовано роботу пошти довіри. Діти мали змогу анонімно задати питання щодо обговорюваної теми. Аналізуючи зміст та характер питань дітей (12–17 років), ми зробили висновок що приблизно 37 % з 90 опитаних дітей починають статеві взаємостосунки. Тоді як у місті спостерігається тенденція до збільшення вікових меж вступу у сексуальні стосунки, приблизно з 17–18 років. Такий ранній вступ у доросле життя веде до формування низької культури статевої взаємостосунків, ранньої вагітності. Взагалі специфіка проведення вільного часу молодими людьми у сільській місцевості іноді зводиться лише до вживання алкоголю, відвідування дискотеки та сексуальне задоволення, що в основному спричинено відсутністю культурно-дозвілєвих закладів або замала їх кількість. Дитина, яка з дитинства не звикла відвідувати театри, кінотеатри, виставки, галереї мистецтв у більш старшому віці у неї не виникне така потреба.

Також є специфіка роботи шкільного соціального педагога з батьками учнів. В силу своєї зайнятості господарством, важкою фізичною працею шкільні проблеми дітей, що пов'язані з успішністю, не сприймаються батьками як такі, що потребують допомоги у вирішенні. Діти з першого класу не отримують допомоги, підтримку у навчанні зі сторони батьків. Це призводить до формування безвідповідального ставлення до навчання, деякі діти говорять про те, що освіта для життя нічого не дає, що гроші можна заробляти і не навчаючись у школі. Звісно на таку думку має вплив і соціально-економічна ситуація нашої країни, соціальний статус деяких професій, але вирішального значення у цій проблемі мають батьки. Однак, у них не сформована думка про те, що обговорення шкільних інтересів дитини є обов'язковим. У деяких батьків розмова зводиться до дотримання дитиною норм і правил поведінки: слухався чи ні вчителя. Це

створює у дітей уявлення про свою особистість як залежну від когось, ставлення до навчання як до примусу, дитина не розуміє для чого вона навчається і що з цього буде мати у житті. У свою чергу це призводить до вузькості пізнавальних інтересів та неможливості їх задовольнити у процесі шкільного навчання.

Хотілося б відмітити ще одну проблему – соціальні умови багатодітних сільських сімей, які як правило мають низький рівень проживання та характеризуються недбалим ставленням до дітей. В основному такі сім'ї не ведуть свого господарства і виживають за рахунок державної соціальної допомоги на дитину. Багатодітні, особливо не повні сім'ї, відрізняються великою бездоглядністю дітей. Такі сім'ї часто позбавлені доброзичливого ставлення в професійній сфері, тому вони створюють своє коло спілкування, що ускладнює процес підвищення рівня їхньої педагогічної і психологічної культури.

Особливе місце серед соціальних проблем займає підліткова злочинність. Не можна говорити про особливу відмінність у цьому питанні сільської місцевості від міста, але у селах зустрічається більше випадків, які пов'язані з вбивствами із-за мілкої наживи. Найчастіше такі злочини здійснюють підлітки, причиною є загальне зниження рівня життя, неблагополуччя сімей, які з втратою прибутку втрачають і моральні цінності, відсутність нормальних побутових умов – все це призводить до того, що діти, прагнучи жити так, як усі, намагаються досягти цього шляхом крадіжок та інших злочинів.

Також характерною соціальною проблемою сільських учнів, як і міських є проблема насильства, що іноді призводить до суїцидів серед дітей. Варто говорити про специфіку реагування сільської громади на випадки насилля. У селі, де досить вузьке коло спілкування, намагаються приховати наслідки насильницької поведінки, дитина залишається на одинці зі своїми проблемами і дуже часто її психіка не витримує. Трапляються випадки, коли людина навіть і не розуміє, що вона знаходиться у ситуації насильства, особливо це стосується дітей, які швидко звикають до насильницької поведінки батьків і сприймають це як норму життя.

З огляду на зазначені проблеми сільської місцевості можна визначити дві основні моделі організації соціальної ро-

боти у територіальній громаді – це інтегративна та дефіцитна. Інтегративна модель соціальної роботи передбачає створення умов для нормального соціального функціонування особистості. Реалізація даної моделі, як зазначає О. Агарков зі співавторами, можлива лише через залучення державно-громадського затратного механізму, використання значних фінансових, а також людських ресурсів [10].

Увага фахівців соціальної роботи та керівних органів територіальної громади має бути зосереджена на середовищі проживання населення, на тих його елементах, що сприяють формуванню особистості, її соціальної активності, мобільності – від екологічних проблем середовища до економічних, моральних. Це включає удосконалення інфраструктури села, розбудови підприємств, культурно-дозвілєвих, пізнавальних, спортивних центрів, творчих об'єднань, наукових осередків та інших, а також формування потреби у молодого покоління пізнавати світ, удосконалювати свою особистість, слідкувати за власним здоров'ям. Потужним механізмом розбудови села є розробка, запровадження міжнародних і регіональних проектів та програм соціального благоустрою території, використання потужностей таких міжнародних організацій, як ООН (ЮНІСЕФ), НАТО тощо.

Активне залучення молоді сільської місцевості до міжнародної діяльності, а саме участь у міжнародних та вітчизняних проектах, організаціях, об'єднаннях студентів. Наприклад, AIESEC – молодіжний рух лідерів. Це міжнародна молодіжна некомерційна і неполітична організація, яка повністю скеровується молоддю з метою виявлення та розвитку лідерського і професійного потенціалу задля здійснення позитивних змін у суспільстві через організацію і реалізацію соціально значущих проектів. Enactus – це міжнародна неприбуткова організація, що об'єднує молодь, викладачів та представників бізнесу, які використовують силу підприємницької дії для покращення якості життя та життєвих стандартів людей з різними потребами. Global Nest – міжнародна асоціація вчених, технологів, інженерів та інших зацікавлених груп, що беруть участь в усіх наукових і технологічних аспектах навколишнього середовища, а також у застосуван-

ні методів, спрямованих на сталий розвиток. Головною метою організації є підтримка та сприяння поширенню інформації про найсучасніші методи для поліпшення якості життя на основі розробки і застосування технологій і політики, дружньої до навколишнього середовища. «Граніт» працює в рамках проекту «Школа молодого тренера» – цикл заходів, орієнтованих на амбітних, готових до співпраці молодих людей, які хочуть спробувати себе у ролі спікерів. Проект орієнтований на молодих людей, які пройдуть експрес-курси з метою здобуття професійних навичок роботи з публікою. Головною метою діяльності організаторів є надання молоді базових знань з психології, ораторського мистецтва та інших суміжних дисциплін, необхідних для співпраці зі школярами. Для цього проводяться зустрічі з відомими людьми, які вже досягли успіху у цій сфері і готові поділитися секретом успіху із зацікавленою аудиторією. Організація «Фундація Регіональних Ініціатив» (ФРІ) – найбільша в Україні молодіжна громадська організація, що об'єднує молодих людей з усіх областей України. Її діяльність спрямована на організацію культурного дозвілля, заняття мистецтвом. Організуються та функціонують ФРІ-табори – це кількаденні зустрічі молодих людей з усієї країни для змістовного спілкування, нових знайомств, неформальної освіти, насиченого відпочинку та змін. Молодіжний проект UReport надає можливість запропонувати власну ідею щодо вирішення соціальних питань певного регіону та України, дізнатися думку інших щодо окремих важливих суспільних питань.

Дефіцитна модель соціальної роботи, яка спрямована на реалізацію завдань соціальної роботи у територіальній громаді, передбачає роботу з соціально уразливими категоріями населення. Суть цієї моделі полягає у контролі за тією частиною населення, яка виявляє схильність до девіантної поведінки або за різних об'єктивних і суб'єктивних причин не в змозі самотійно вирішувати проблеми соціалізації. По суті дефіцитна модель соціальної роботи в Україні найбільш представлена у порівнянні з інтеграційною, але вона зводиться до функцій соціального інспектування. Більш дієвою вона стане у разі організації різних стру-

ктур (реабілітаційних, корекційних центрів, центрів соціальної допомоги, консультативні пункти тощо) в сільській місцевості, які на високому професійному рівні допоможуть відновити, покращити соціальне функціонування особистості.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже для вирішення проблем сучасного села основними моделями організації соціальної роботи у територіальних громадах мають бути інтеграційна та дефіцитна при домінуючому розвитку першої. Подальшого дослідження потребують питання технології залучення міжнародних організацій у сільську місцевість для вирішення проблем соціальної активності населення; створення умов для облаштування різних закладів, що цілеспрямовано займаються соціально-педагогічними проблемами.

Список бібліографічних посилань

1. Про проект «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду». URL: <http://cba.org.ua/ua/pronas/proekt-cba>.
2. Безпалько О.В. Соціальна робота в громаді. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 176 с.
3. Величко О.В. Демографічні проблеми формування трудового потенціалу сільських територій. *Формування економічних умов розвитку сільських територій*. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2011. 25-30.
4. Лукашевич М.П., Мигович І.І. Теорія та методи соціальної роботи. Київ: МАУП, 2002. 165 с.
5. Петренко Т. Соціальна робота у громадах: методичні рекомендації до самотійної роботи. Київ: НАУ, 2013. 52 с.
6. Семігіна Т.В. Робота в громаді: практика й політика. Київ: КМ Академія, 2004. 180 с.
7. Слозанська, Г.І. Особливості підготовки соціальних працівників до роботи у сільській місцевості: досвід Австралії та України. *Актуальні проблеми соціальної роботи*. 2014. С. 127–132.
8. Barker, J.A. Paradigms: Business of Discovering the Future. HarperCollins, 1993. 240 p.
9. Бондар Т. В., Галіч Ю. П. та ін. Рівень поширення і тенденції вживання тютюну, алкогольних напоїв, наркотичних речовин серед учнівської молоді України: 2011 / кер. авт. кол. О.М. Балакірева. Київ: Обнова, 2011. 176 с.
10. Агарков О.А., Арабаджиев Д.Ю., Єрохіна Т.В., Кузьмін В.В., Мещан І.В., Попович В.М. Технології соціальної роботи. Запоріжжя: Мотор-Січ, 2015. 487 с.

References

1. About the project "Community Based Approach to Local Development". Retrieved from <http://cba.org.ua/ua/pronas/proekt-cba>
2. Bezpalco, O.V. (2005). *Social work in the community* (tutorial). Kyiv: Center for Educational Literature.
3. Velichko, O.V. (2011). Demographic Problems in Formation of Labor Potential of Rural Territories. Formation of economic conditions of development of rural territories. Kyiv: IAE.
4. Lukashovich, M. P., Migovich, I. I. (2002). *Theory and methods of social work*. Kyiv: MAUP.
5. Petrenko, T.V. (2013). *Social work in communities: methodical recommendations for independent work*. Kyiv: NAU.
6. Semigina, T. (2004). *Work in the community: practice and politics*. Kyiv: Academy.

7. Slosanska, G.I. (2014). Features of training of social workers for work in rural areas. Experience of the Austrian and Ukrainian.
8. Barker, J.A. (1993). Paradigms: Business of Discovering the Future. HarperCollins.
9. Bondar, T.V. (2011). The level of distribution and trends of tobacco use, alcoholic beverages and nar-

cotic substances among ukrainian pupils. Kyiv: Obnova.10. Agarkov, O. A. Arabadzhiev, D. Y. (2015). *Technologies of social work*: manual with a stamp of the Ministry of Education and Science of Ukraine. Zaporozhye: Motor-Sich JSC Complex.

SAIKO Natalia,

Assistant Professor of Special Education and Social Work Department,
Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

MODELS OF ORGANIZATION OF SOCIAL WORK IN TERRITORIAL COMMUNITIES

Abstract. Introduction. The issue of the creation of territorial communities that would independently solve the issues of social improvement of a certain territory is very actual in the context of the decentralization of power in Ukraine. Solving these tasks involves improving the organization and implementation of the tasks of social work, first of all, in rural areas, as social life of the rural sector is always distinguished by the complexity of social and economic conditions

The purpose is outline of the basic models of organization of social work in the territorial community.

The methods of comparison, generalization, observation, systemic analysis, theoretical cognition, the method of analogy.

Results. We have identified an integrative and deficient model as main models of organization of social work in the territorial community in rural areas. An integrative model, or socialization, involves creating conditions for a normal social functioning of the individual. This includes improvement of village infrastructure, business development, cultural, leisure, cognitive and sports centers, creative associations, research centers and others, as well as the formation of the need for the younger generation to discover the world, develop personality, and take care of health. We consider establishment of international and regional projects and programs of social improvement of the territory, use of capacities of such international organizations as UN (UNICEF), NATO, etc. as the powerful mechanism of

village development. The deficit model of social work, aimed at realization the tasks of social work in the territorial community, involves working with socially vulnerable population groups. The essence of this model lies in controlling the part of the population that show a tendency to deviant behavior, or for various objective and subjective reasons, is not able to independently solve the problems of socialization. It will be more effective in the case of the organization of various structures (rehabilitation, correction centers, centers of social assistance, advisory centers, etc.) in rural areas, which will help to restore, improve the social functioning of the person at a high professional level.

Originality. The necessity of organizing social work in the territorial community has been substantiated in two models based on the analysis of the problems of socialization of the individual in rural areas. They are integration and scarcity methods.

Conclusion. To sum up, in order to solve the problems of the modern village, the basic models of organization of social work in the territorial communities should be integration and deficient model with the dominant development of the first one.

Keywords: socialization; social activity; integration; model; integration model; scarcity model.

Отримано редакцією 17.01.2019
Прийнято до публікації 21.01.2019

DOI 10.31651/2524-2660-2019-2-156-162

ORCID 0000-0003-4858-0983

МИХАЙЛЕНКО Оксана Володимирівна,

доцент кафедри соціальної роботи,

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

e-mail: omikhailienko87@gmail.com

УДК 373.5.043.2-056.2/.3

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ПІДЛІТКІВ З ОСОБЛИВИМ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

У статті визначені перспективні напрями психолого-педагогічного супроводу підлітків з особливими освітніми потребами в умовах закладів загальної середньої освіти в умовах інклюзивної освіти, розглянуто значення основних методів у розв'язанні завдань розвитку і соціалізації кожної дитини у відповідності з її психофізіологічними особливостями.

Ключові слова: діти і підлітки з особливими освітніми потребами, психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами, інклюзивна освіта, інклюзивне навчання, команда психолого-педагогічного супроводу.

Постановка проблеми. В Україні, як у всьому цивілізованому світі, дитинство визнається важливим етапом у житті людини та детермінується принципом

пріоритетності підготовки дітей до повноцінного життя у суспільстві, розвитку у них соціально цінних якостей.

У нашій державі, як і в інших країнах світу, спостерігається негативна тенденція збільшення кількості дітей з інвалідністю. А відтак, наразі існує гостра проблема залучення дітей і підлітків, що мають особливості розвитку, до соціуму, проблема їхньої активної адаптації, соціалізації і розвитку в межах суспільства та на благо суспільства.

Соціальна адаптація – це не подолання вад дітей, які мають порушення розвитку, з подальшої інтеграцією їх до вже звичного для загалу ритму життя. Це